

Lo que sé

de Miramar

1911

AN ES QUI LLEGESCA

Primer de tot tench de demanar perdó per haver tengut s' atreviment d' escriure en una llengo qui no es sa meua y en la qual no havia escrit may. Tant soliament me va perèixer que si aquestes cosetes podien esser d'algún interés, era tan sols p' els fills del pays, els quals pot esser que les fulletjen, y si no les agraden qu' en fassin una flamada dins una de ses llars antigues de Mallorca y que hi seguesquen contant, segons sa veyà costum, ran d' un foch clar d' arjelaga, en las vetlades llargues d' hivern, coses d' en temps primer y que visquen molts d' anys.

I

Començament de Miramar

COM hi havia perill de correrries de moros, ran de ses costes de Mallorca s' hi anaren alsant torres de defensa y vigía, una derrera s' altra. Hi havia ses atalayes a càrrech des Govern, ahont vetlaven día y nit es torrers per donar avís amb fum y foch, de torre a torre fins a sa Torre de l' Angel de sa Capitanía General, llavô Casa des Virrey, a Palma. Sa costa de Tramuntana amb ses seues timbes y la mar casi sempre avalotada, era una de ses mes guardades per sí meteixa. En tot es terme de Valldemosa y d' Esporles fins a n' es de Deyá no hi havia més qu' una atalaya qui duya es nom des primer y que 's corresponía amb sa Torre des Verger cap a Ponent, prop de Banyalbufar y sa Torre Picada part d' amunt es port de Sóller, cap a Llevant. Sa Torre de Deyá va esser de més recent construcció. Además de ses atalayes hi havia torres privades ahont hi estojaven coses com' a punt de

defensa en comú; tal com sa torre del Plá del Rey y sa del antich col·lègit de Miramar, anant cap a Deyá; passada aquesta, no n' hi havia més qu' una altra: sa torre de Son Marroig de sa Foradada, pertanyent sa propietat a una familia de Sóller que hi solia passar llargues temporades. Era un lloch de verdadera importancia, puix que es doble redós que presenta sa Foradada facilitava y no de poch es desembarch, y sa pendent de sa vorera era menor que la d' altres bandes de sa costa veinada.

. Maldament fos aquell un lloch habitat sempre, s' es borrat es recort des qui varen fer sa torre y quin any va esser construïda, encara que aparentement data del sigle setze. Així com es vent terral s' en dú lluny, molt lluny, cap a la mar sa pols de sa carretera d' aquella vorera y no torna may més, així se borren amb sa ratxa des temps molts de recorts que seria útil conservar. Y si s' olvida qui y quant se va fer sa torre que per molts podia esser qüestió de vida, quant més facil será que desaparequen altres recorts! Aquesta idea m' ha duit a reunir lo poch que sé sobre Miramar.

* * *

Era una diada grisa y ploviscosa; en mitg d' una garriga d' arbosseres y de murteres, els meus homos havian perdut es camí y trascarem molt, abans de trobar es tirany que de sa Cova dú cap a Vallde-mossa. Era dolent y llarch amb moltes voltetes, mitg

empedregat, dividit en escalonets fins arribar a sa meseta de Valldemossa. Varem sortir devora una casa vey a mal cuidada (Son Aulesa) en mitg de pedres grises dins un comellar planench enrevoltat de muntanyes per dues bandes y ubert cap a la mar. Me pareixia impossible qu' alló fos Valldemossa; m' havien parlat de jardins y d' horts, y no vey més que pedres grises en mitg de les que alsaven es seu tronc envellit grosses oliveres; vaig creure qu' altra vegada havien perdut es camí y que alló no era Valldemossa. Trobárem un camí de carro estret voretjat de paret seca; era ja hora baixa de tot y sa gent que retornava de sa feyna mos va dí de seguirlos y que no mos torbariem a trobar es poble, pero jo encara duptava fins que vaig veure guaitar per demunt ses oliveres un campanariet vert d' una esglesia; era Cartoixa. Caminarem encara una bona estona fins y tant que varem arribar vora un abeurador amb una porxada ampla devant.

Vaig demanar si hi havia un hostel ahont hi pogués un romandre, y me digueren que prop de l' iglesia un homo tenia una taverneta y hei varem baixar per un carrer mal empedregat. Era un homo vell que se deya *Marió* y tenia una cambra tota sola amb un gran llit que mos va posar a sa nostra disposició. Ses bisties, emperò, les havien de posar a un' altra banda. Jo les volia abeurar primer que donarlos menjar, y no hi havia aygo, y vaig tenir que tornar per amunt fins a s' abeurador y pujar en

fosca tota sa costa, y ara si que va anar bé! es meu mul no volía entrar devall sa porxada per cap estil; valga que una dona veinada dugué un ribell dins el qual llavó d'haverlo nassat y renassat hi va beure una mica. Tornarem a s' estable y a sa posada. El s' endemá dematí vaig anar a veure Cartoixa, es llarch corredor desert, ses cel·les descuidades que no m' agradaren gaire. No hauría may cregut que en aquest poble hagués, per temps, de tornarhi tantes vegades.

De Valldemossa vaig seguir cap á Deyá atravesant per primera vegada el paratges que dominen la mar ahont está situat Miramar. Sa vista que major impressió me va fer, va esser Son Marroig, y la vaig dibuixar. A Deyá vaig coure dos ous dins un forat de marje y vaig seguir cap a Sóller, encara plena de taronjers.

Això va esser sa primera vegada que vaig venir a Mallorca.

Tornant a s' illa segona vegada sa fretura de veure ses coses mes en detall me fé tornar a Valldemossa per s' Estret. Aquest pich si que vaig veure els horts, els jardins y tota sa verdor que rodetja aquell poble.

Vaig tornar a Miramar; en aquella casa mitg abandonada sols havia alguns quartos y mal cuidats; sa torre antiga, troncada en part la tapava sa teulada de 's mitg aygovés de ponent; a s' altra banda de sa casa hi havia fetes fins devês la mitat de sa seua llergaria dues parets, amb s' idea d'arra-

glarhi una tafona. Sa terra de sa marjada de s'hort, arribava fins devora se càpella deixant un carreró estret per entrarhi. Una volta baixa clivellada, un altar de fusta amb columnes pintades de blau envassava es cuadro antich de la Sma. Trinidat. Hi havia un homo coix y sa seua dona que mos varen mostrar tot lo d' allà.

Voliem veure sa veinada cova del B. Ramón, però sa dona no volgué per cap estil deixar ses cases per mostrarnos es camí. A la fi trobarem un homo d' aquells voltants qui mos hi va dur y allà varem afinar un baix relleu representant el Beato oferint a la Mare de Deu ses seus obres, treball de 's sigle XVII del cual du sa data.

Tornarem a ses cases y allà varem menjar devora elles dins sa carrera que acabava amb un terradet y venia a esser una mitat de s' actual.

Si venessin aquest lloch el compraria vaig dir a un jove que era amb noltros. ¡Vaja una idea! va respondre y no parlarem pus per espai de molts de mesos de Miramar.

. . . . .

Anava sempre corrent Mallorca. Trobantme demunt es coll qui separa Puigpunyent d' Estellenchs, un atlotèt qui me mostrava es camí me va dir: allà baix está Estellenchs, y efectivament vaig veure un poble en mitg d' arbres al fons d' un comeillar qui s' obría cap a la mar.—Molt bé, vaig dir jo, me mostrarás es camí.—Jo no hi sé, no hi

som estat may y no vuy perdre de vista es meu poble natiu. Vaig provar de prometerli un regalo, res va servir; s' atlotèt fugí cap a Puigpunyent y jo 'l veyá botar d'alegría, per avall, cap a ca seua.

Es camí estava plé de reclaus y en part empedregat, com tots els camins veys de ferradura de s' illa y arribant a unes quantes casetes que hi ha a s' entrada de la vila, vaig demanar si hi havia cap hostel. Me digueren que nó, emperò que hi havia una dona que vivia dins una torre veyá en mitg del poble que deixava romandre. Un fasser alt y dret com un fus s' aixecava devant y va esser bona de trobar. Una dona de mitja edat seya demunt es portal, com si fos sa madona y en es seu costat tenía tres infants. Me va dir que 'm podia donar una cambra de sa torre hont hi havia un llit amb una vánava encotonada vermeyenca y una finestreta que mirava a la mar amb so fasser just devant, que m' agradá prou.

Vaig devallar a sa cuyna, y mentres aquella bona dòna s' afanyava per arreglar qualche cosa que menjar per sopar, me contá qu' es seu homo era mariner y que navegaba per sa costa de Catalunya, y a vegades per sa de França. A les hores esperava d' un día a s' altra qu' arribás de Cette. Malgrat ser un establiment pobre, tot estava net y ben arreglat en aquella casa, y els infants ben cuidats y nets.

Acabat es sopar y dit el Rosari en el qual no hi faltaren pregaries p' els pobres navegants y perque

tornás aviat es pare de familia, me 'n vaig pujar a sa cambra. Volia tancar sa finestra que segons costum antiga de Mallorca no tenia mes qu' una porta de fusta, però també aquesta estava tan enutjada p' es temps qu' hi passaven ses mans per ses ubertes.

Sa nit era clara; una d' aquelles nits de Janer en les qu' els estels son tan clars que pareix que les poren tocar. Entrava un aire fret, de la mar, que no 'm deixava dormir; pero reinava tanta pau en aquella torre vey a que mos pensaments volaven fins a n' aquella de Miramar y vaig dir.—Que hermós sería passar tals hores dalt aquella terrassa.—Aquesta va esser sa primera idea de s' adquisició de Miramar.

. . . . .

Encare com-a recort des ball de David devant s' Arca, existeixen a Mallorca balls religiosos dins l' esglesia així com aquells famosos de sa Catedral de Sevilla. Se 'n fan a Alaró p' es día de Sant Roch y a Pollensa p' es día de Sant Sebastiá. Havía de veure aquets derrers y D. Joan Palou de Comasema me convidá a anar amb ell a sa seua posada que tenia en es poble, essent varies ses petites possessions que poseia a n' aquells contorns. Es això una costum molt generalisada entre els senyors de Mallorca; tenir una posada dins es poble ahont tenen possessions que les serveix de parada, y de la qual sol cuidar-se 'n una dona regularment ja d' edat anome-

nada sa *posadera*. D. Joan tenia bones mules y es seu cotxer jove qui era pollensí y nomia Felip y l' havia ensenyat es cotxer vey de la casa, les sabia manar bé: ab ses campanilles posades, ses quatre mules volaven per sa carretera d' Inca, y mos aturarem tan soliament cosa de mitj-hora, p' es camí, per donarlos un almut de faves y continuar després mes aviat qu' abans. Tenguerem segons sa costum des senyors de Mallorca un gran dinar de molts de plats y plats dolços y alguns amos de ses possessions des senyor el vengueren a saludar. Tots eren homos granats, amb calsons en bufes y guarda-pits en punta, segons s' antiga costum de la pagesia de Mallorca, y es senyor los tractava com-a amich y allá s' asseyen y contaven mil coses. Es molt carecterística aquesta fraternitat qui reyna en general, entre es senyor y els seus amos dins tota Mallorca.

Es dia seguent verem es ball dels elegants cossièrs y jo tenia idea de dibuxar algunes vistes dins sa veinada Vall d' en March a la que conduceix es camí que de Pollensa vá a Lluch, emperò plovia així com sol ploure a Pollensa, s' orinal del cel com l' han anomenat a Mallorca perque per poch qu' es Gargal replegui els niguls demunt s' illa y qu' es Llebeitx los arregussi deixant clar y soleyós es cap d' Andraitx, plou a Pollensa y de bon de veres. ¿Que 'm de fer tot lo día tancats dins sa posada de Ca'n Comasema, vaig dir a D. Francisco M. de los Herreros que com amich qu' era de don

Joan havia vingut amb noltros? poriem anar a Sa Pobla, ahont viu D. Joan Serra, es senyor de Miramar, a demanarli si 'l voldria vendre, cosa que havia jo sentit dir a Palma, feya un parey de mesos, y que 'n voldria.

—Però no tenim carruatge, digué D. Francisco, y no podem demanar ses mules d' En Comasema cansades de sa llarga eixida d' ahír—

—Hi ha carros, vaig respondre.

—¿Y amb aqueixa aygo?

—No fa rès; tenen vela y no mos banyarem.

Dit y fet, llogarem un carro y varem partir, aygo batent, cap a Sa Pobla, y hi posarem dues hores.

Arribats a n' es carré Major no hi havia cap animeta y pareixia una torrentera. A la fí poguerem demanar a una dona qui guaitava a un portal, ahont era Ca 'n Serra.

—Aquella casa amb un portal amb arch, va dir, a la dreta, es Ca 'n Serra.

Aviat hi forem. Tocarem, y una joveneta d' uns dotze anys mos obrí.

—¿Es aqui Ca 'n Serra?—vaig demanar.

—Si, es mon pare; ara 'l cridaré tot d' una. Pero entrin. Amb aquest temps!

D' es cap d' alguns instants se presenta un homo d' una quarentena d' anys d' aspecte amable.

—¿Es vostè D. Joan Serra?—li vaig demanar.

—Si Senyor, me respongué.

—Idò jo som un extranjer que vaig recorreguent s' illa. M' han dit que vostè tenia una petita poses-

sió a sa costa de Tramuntana qu' es diu Miramar y que la voldría vendre. No sé si m' han informat bé.

Diu, si Senyor, tench totes ses meus terres aqui prop de Sa Pobla, ahont visch, y aquell lloquet me vé esquerra má.

—Bono jo no vuy mercadetjar: me diga un preu tot sol, y que sia rahonable, això l' hi dich per endavant, perque si es exajerat, no farem rès, y no diré mes qu' una paraula, o sí, o nó.

Va pensar un instant y me va dir es preu que 'l vaig trobar acceptable.

—¿Ahont ferém s' escritura?

—A Palma.

—¿Quin día?

—Dimecres.

—¿A na quina casa?

—A Ca 'n Formiguera, devora sa Portella.

—Bon día.

—Bon día.

Pujarem altra vegada a n' es carro y, sempre ploguent, tornárem a Pollensa. Miramar estava comprat.

Si aquell meteix día de Sant Sebastiá hagués fet una bona diada sería anat a dibuxar en es Vall d' En March y probablement no heuría pensat pus amb Miramar.

Emperò se presentá una dificultat, se tractava d' una propietat de menors, per esser D. Joan Serra viudo, y segons sa lley d' aquell temps, no

bastava com ara es consentiment de son pare o de sa mare, sino que s'havía d'encantar en pública subasta.

Com sa cosa havia de durar tres mesos, vaig resoldre per no perde temps començar ses obres; confiat en que amb lo que 'm pagava, la cosa quedaria per mí. Coneixía molt en Juli Virenque, un francés pintor que s'havía fet fotograf y s'havia casat a Valldemossa; un parent de sa seua dona, Cruellas, bon mestre d'obres, de sobrenom *S'Espartero*, baix de sa direcció des molt conegut don Bartomeu Ferrá, va comensar els treballs més necessaris. Primê de tot no hi havia camí de carro y aprofitant un tros de carretera, que hi havia en es principi d'un marje molt rost que havien construit amb s'idea de fer es camí, los juntarem, aixamplant en es colzo que formaven y fent barrobins a un penyal que prop d'un garrover, deixava soliament un pas estret, per una bistia, aviat conseguirem maldament fos per demunt una sola mal plana, fer arribar el primer carro devant sa carrera de Miramar, que fou saludat amb entusiasme p' els nombrosos treballadors.

Primer vaig fer aixamplar o per dir millor allargar sa carrera, omplintla de retbles qui abundaven p' ês camps veinats a força de senayades que trajinaven dones a demunt es cap, y destruir es terradet qu' hi mirava afegit devora sa casa.

També sa part d'aquesta, no acabada, que era molt fonda va esser a força de retble posada a nivell de lo restant.

Havent llegit demunt es diari qu' es lloch s' encantava, vengueren quatre o cinch a mirar-ló, y s' estranyaren no poch al veure tot aquell remolí de gent qui feya feyna, homos y dones. Y al sebre qu' era jo que l' havia comprat, se retiraren; ningú hi va dir, y havent passat es temps de lley, es lloch va quedar per mí.

Entre-tant s' havia posat ma per llarch per adobar un poch es conjunt. Sa quarta part de casa que faltava se va fer, completant així s' aygovés s' hi posaren portes, y es menjadoret va esser aixamplat a despeses de sa cuyna y d' es rebost que estavan devora tomant ses mitjanades y allargant fins baix ses dues finestretes que varen servir per portes d' un balconet de pedra de Santanyí, que amb un brandolat vey, de Palma vaig fer construir cap a sa part de s' hort. Per donar un poch de simetría a s' altre aygovés hi ferem un altre balconet igual, y en mitg dès dos hi vaig fer posar un rellotge de sol amb s' inscripció *Sine nube placet*, que m' agradá.

No hi havia en es lloch com ja varem dir mes qu' un homo y una dona que feya trenta anys qui estaven. S' homo, un temps fusteret, era tornat coix y no podia fer gaire feyna. Sa dona havia tornada mitja boyeta de resultes d' haver perdut tots els seus infants quant naixien, y estant per dida unes quantes vegades a ciutat havia replegat quatre dobleréts que tot dos conservaven. S' homo no guanyava més qu' una unsa en s' any, emperò

podía cullir de tot quant creixia dins es lloch p' el seu us y de sa dona, lo que les servía de bona ajuda per viure. Ella tenía un germá qui habitava una de ses casetes veinades. S' aconhortaven amb poch y vivíen tranquils, alegrantse de veure cad' any amb ses seues economies, créixer sempre per poch que fos sa marrota dels doblés.

A força d' interés va arribar a comprar un lloquet, Son Homar, ahont se feyen unes bones prunes grogues y grosses, pomes y metles. Hi havia una casa y un parey d' ausines veyes prop de sa carretera que va cap a Son Viscos, mes avall de Vallde-mossa. Los vaig fer, a ell jardiner y a ella posadera per donarlos un medi de guany y en varen estar prou contents, afanyantse per cumplir lo millor que podien es seu carrech.

No tenía massa bona opinió na Francina de aquets forasters respecte a s' esglesia, y quan vé que sa picassa tomava sa clivellada volta de sa capella, no me podía veure, ni tan sols me parlava. Maldement li diguessen qu' allò era per arreglar-la, no ho creya. Però quant va veure qu' alçaven una volta nova y qu' arretglaven ses parets, va mudar de modo de sentir respecte de mí y de llavors ensá m' estimá de bon cor. Y sa seua alegria vá creixer quant vé es vey retaule demunt un altar nou y tot tira tira, arreglat. Llevarem sa terra qu' hi havia su devant sa capella, y espayarem es bossí ocupat antigament per s' esglesia deixant a la vista s' escaló de s' altar major y s' emblanquinat de

ses parets dels costats de dit altar qu' encar-ara es veu.

Segons vaig poder recullir per notícies orals d' homos veys que a n' aquella época vivien encara y qu' havien vista s' esglesia tal com estava, era aquesta un edifici molt senzill. Grans archs ojivals sostenien sa teulada o per dir millor els llenyams per s' estil de s' esglesies del Temple de Palma, de Crestaix prop de Pollensa, y d' Escorca. No he pogut sobre ben clar quants d' archs hi havia; probablement serien 5 o 7, segons sa costum generalizada dins s' illa, essent que encar-ara a sa fatxada de sa capella actual si veu s' arrancada de dos archs; prenguent sa mida de sa distancia que hi ha d' un a s' altre se pot sobre fins ahont arribava es frontis de s' esglesia, be fos de cinch archs, be de set.

A man dreita se veu encara un bossí de paret, dins es marje, emperò no 's veu sa continuació.

Derrera s' altar major hi havia la sacristía que segons pareix era de construcció contemporanea de s' esglesia, y aixís se dedueix d' uns bossins de teula embotits dins sa paret com se pot veure per sa part de defora.

Hi havia dues capelles: sa de la Mare de Deu del bon Port, qu' es s' actual, y sa del Sant Cristo, de front, que va esser tomada per aixamplar sa marjada de s' hort, que casi arribava a n' es portal de s' actual capella quant es propietari Morey que l' havia comprada, per no gastar en arreglar sa teulada, els llenyams de la qual estaven tots podrits, s' estimá

mes tirar-la en terra quedant devall els escombros de ses cases y des pati, així es que hi vaig trobar tres columnes d'aquest y un'altra, sa quarta, estava dins s'estatble y ara sostenen un parral derrera sa casa. Hi havia molts d'ossos de ses tombes qu'estaven adins s'esglesia y que quedaren esfondrades; hi vaig recullir catorze caps y bon número d'ossos que foren col·locats part demunt s'escaló de s'altar major su derrera una Creu de marbre roig amb volutes laterals, obra del setgle XVIII, segons pareixia, que probablement estava dins la sacristia demunt una font que servia de lavabo. Segons vaig sebre mes envant també tota aquella marjada devant s'esglesia, allà ahont hi ha es pedrís en forma de creu va esser omplida amb escombros de s'edifici. Qui sab quantes coses s'hi serien trobades! però tot estava plantat y no vaig voler per sa curiositat destruir es jardinet que tanta pena havia costat fer creixer. Sa sacristia actual va esser un afegit posterior a sa costrucció de s'esglesia fet amb doblers recullits a l'oferta dins es bassinet de sa capella per l'amo En Pere vey, pare d'en Francesch Más. Es pis actual es més baix de lo qu'era es pis de s'esglesia, com se pot comprendre per s'escaló de s'altar major, y heu vaig fer per deixar s'actual capella mes aixuta.

Demunt s'altar major hi havia un quadro del Judici final que va esser venut y duit a Barcelona. S'altar de sa capella, actual, duya ses armes del Bisbe d'Oropí, D. Ramón Sureda.

S' antich edifici des Col·lègit de Miramar sembla que formava un quadrilàter, del qual sa part de tramuntana estava ocupada per l'esglesia, de la qual, s' altar major, segons costum observada a ses antigues esglesies, mirava cap a llevant. A sa banda de ponent y a sa de mitjorn com-a mes sole-yoses, hi havia ses habitacions y sa part de llevant s' habilitava per estables, bugaderia, etc. Se pot seguir desde sa banda de ponent molt bé per devall terra sa paret de sa banda de mitjorn y a sa paret mes arrambada a s' aygovés de ponent vaig trobar sa pica amb restes de dibuixos fets amb copinyes que varen esser continuats, en imitació, afeginthi una figura del Beato. No 's sab en clar per lo que servia aquella pica; tal vegada per rentar, tal volta per depòsit d' aygo dins sa casa. El claustre qu' ara hi ha devant s' antiga paret de llevant tapada d' eura perteneixia a s' antich primer convent de Franciscans que va esser després convent de monjes de Sta. Margalida d' aquest nom, y mes envant Hospital militar continuant essentho avuy día. Tres parts del claustre foren substituïdes per archs del sigle XVII, y quant dit convent va esser habilitat p' es derrer objecte citat, D. Pere d' Alcántara Peña va recullir sa part més antiga del claustre y la va depositar dins un sotarrani de sa casa allà ahont vivia y llevors la 'm regalá a fi de que la col·locás aquí. Me paragué aquell es lloch més a propòsit atenent a qu' el fundador de Miramar perteneixent a s' ordre de Sant Francesch s' hi degué passetjar moltes vegades de-

vall d'aquells archs. Mes tart, quant es fíy den Jaume II se va fer franciscá, son pare va construir es molt més grandíós convent de Sant Francesch que conserva encar-ara es seu preciós claustre.

Sa torre podía esser que fos de sa mateixa época ó afegida posteriorment, encara que lo primer sembla lo més probable, y fou construïda per sa defensa de s'edifici. Presenta una finestreta rodona que mira ara cap a sa part ó aygovés posteriorment afegida. Quedava bastant avall, tapada amb sa teulada de s'edifici. La vaig fer alçar per ferhi un terrat que per ses moltes filtracions fou necessari tapar amb una teuladeta de zinc qu' es com actualment está. En es pis baix y ha una porteta gòtica qu' indica encara que perteneixia a n' es vey edifici.

Per lo demás no 's veuen restes de construccions veinades y respecte a sa cisterna qu' es fama qu' allá existía, no s' en veu ni senyal.

Es safareix rodó sembla de construcció no molt antiga, mes vey pareix sa volta de sa font cuberta, destruïda per construir sa carretera y que fou reemplasada per un' altra consemblant, su baix de dita carretera.

Ses tres casetes dins es comellar de sa Font de San Ramón semblen totes, encara que de vey data, relativament modernes, no essent probable que datin d' abans del segle XVII, sino mes bé posteriors, cosa qu' an aquets grossers edificis rurals es difícil de determinar. Data segura no 'n tenim altra en aquells contorns més que sa dels baix-relleu de dins sa cova

y sa de sa casa de Son Gallart construïda a nes començament des segle XVI, qu'un temps fou habitada per la Beata.

Al entre tant que feyem obra a ses cases arreglaven es pedrís y s'empedrat des jardinet, entre aqueixes y sa capella; varem treure per això ses pedres d'una petita padrera d'allà ahont ara hi ha es lach y lo meteix p'els escalons de ses escales que devallen cap a n'es Mirador; es una pedra que s'obra molt facilment, pero que se desfulla amb so temps.

Se va fer demunt un penyal veinat que formant una timba molt dreta amb coves devall, domina tots els entorns, un mirador petit y groller amb pedrissos de marès y una tauleta de pedra en mitg que va esser el primer de tots els molts qu'amb el temps se feren a Miramar. A s'entrada d'aquest, devant els escalons tayats dins sa pedra viva hi vaig posar mes tart un portalet que me regalaren que estava dins una de ses cel·les de Cartoixa que varen, en part, canviar.

Els noms dels miradors foren donats conforme a lo que hi havia, així es mirador de ses pites s'anomena d'aquesta manera perque allà n'hi creixen; el mirador dels tudons perque aqueis hi solien fer es niu; alguns existien ja de vey com es des Puig des Verger, de sa Punta seca y de Na Torta.

Hi havia molts de trebayadors y una dona jove feya ses sopes y solia ajudar a ses dones a carregar ses senayades de retble qui replegaven p'es

camp. Algun dels trebayadors que feyen feina a s' esglesia, en particular els qui feren sa volta, eren de Montuiri y feren amb veyes mitjanades y fustes de sa casa, una caseta o porxo en es cantó derrera s' esglesia, allá ahont hi ha ara aquella gran taula rodona de Binisalem.

Es vespre devegades feyen murters de pedra viva y cercaven, amb llums, caragols, particularment prop de sa cinia de Son Moragues o anaven a cassar, amb cans, erissons, que llevors abundaven molt per aquets paratges y los se menjaven.

Cada vegada qu' anava a Palma solia dur alguna cosa nova; la pujaven amb un carro y anava de seguit a col·locarla, y així tira tira, s' anava sa casa guarnint de lo més necessari. Solia pujar amb un carretet y m' aturava prop de sa fonteta y abeurador de Son Viscos ahont posava es morrió des menjar a n' es cavallet. Llevors seguía per amunt y tornava es meteix vespre o es día següent segons sa feyna. Un día vaig dur un fasseret dins un test que vaig comprar dèvers Sta. Eularia y qu' es tornat ara molt gros. Un altre dia, pujant, vaig veure molts d' homos aturats prop de Son Viscos: tenien fermada amb dues llenderes una cussa perdiuera; los vaig preguntar qu' anaven a fer.

—L' anam a matar—me digueren.

—¿Que la 'm voldrieu vendre?

—Amb molt de gust—me contestaren

Los vaig donar un parey de duros amb sa condició de que la duguessen a Miramar. Va esser na

Diana, es primer ca de Miramar; sa mare d'en *Colom* tan guapo y gros, qu' era tot blanch.

Es coloms blanchs los duguerem de Benghazi en Tripolitania y se multiplicaren molt.

Entre tant cercavem arreglar un poch els entorns de ses cases fenthi un jardinet.

Es fassers mes grossos los dugueren d'Elx directament y foren plantats mesclant amb sa terra molta de sal. Creixeren prou bé, però encara los va guanyar aquell que vaig comprar a sa plassa de Sta. Eularia, y que com ja s'ha dit jo meteix vaig dur amb so carretet. Els més petits los varem fer venir de Soller amb panals; tenien moltes paumes y aviat anaren en derrera, y si bé amb el temps se varen fer, emperò se torbaren molt y els plantats en terra magra y gravosa no feren casi res. Es sa veyá historia: tota planta per créixer ha menester bona terra y bona conró y particularment bones femades y que se terra no estiga cuberta d'arbres els quals sempre xuclen des punts veinats ahont hi ha mes llecor. Es temps mes apte per plantar es fassers es dins s'estiu, es mes d'Agost, y llevors convé donarlos força d'aygo; se senyará bé una pauma cap allá ahont estava orientada per sembrarlo en igual posició; regla que es, en general, molt bona per qualsevol arbre. Cap a sa banda del nort, sempre s'arbre tendrá un redol més fort, y s'en temerá si se sembra al en-revés d'així com primer estava posat.

Vaig fer plantar moltes oliveres omplint totes

ses faltes qu'hi havia y també molts de garrovés en tets de planxa fina de fuste dels quals bastava treure sa posteta d'abaix per transplantar s'abret y aixís no s'anutjava gens; ses dels costats tira tira se podrien y ses arrèls s'escampaven.

Vaig passar una temporada a Miramar; sa casa estava mitg arreglada y de cada día anarem completant es mobiliari, amb motbles antichs mallorquins. Quant bufava fort es Gargal y empenyía sa porta de sa part de derrera de ses cases fentlí fer un gemech, o sa mestralada casi casi obría ses portes de devant, ben tancades y asegurades amb un ferro per sa part de dins, pujava alta sa flamada dins la llar; y demunt ses pells, ran dels tions de pí o d'ausina, estavem fins tart ferm, contant coses d'en temps primer. De s'any de sa fam en que se menjava pá negre d'ordi y també garroves y aglans, y del temps de sa joventut d'aquells que llevò eran ja veys; historia oral contemporánea que se repetía de boca en boca. Me contaven com pescavan a l'encesa amb un fester de ferro qu'encara hi és, y amb una fitora llarga els senyors qu'allá hi havia y com un que li deyen en *Rotj* llaurava amb una mula rotja es costers de terra rotja, devés sa partió de Ca'n Caló que jo encara he vist sembrats y ahont ara creixen els pins.

II

Sa Casa de Miramar

SEGUINT el curs del temps parlém ara de sa Casa de Miramar y de sa Capella, restes de s'antich edifici erigit en 1276 y llavò parlarém de s'engrandiment d'es seu territori.

Sa casa, a sa part veyá, estava emblanquinada per defora y vaig fer fer es dibuix qu'actualment hi ha esgrafit (*sgraffito*) dins sa mescla així com s'usa a Establiments y altres punts veinats, de Mallorca.

Sa torre qu'estava tapada per sa teulada de mitg aygovés va esseralzada un poch per ferhi es terrat que a les hores sovint filtrava y el vaig fer tapar amb una teuladeta de zinch, com ja varem dir.

Ses portes de sa casa fetes de llenyam vermey per s'estil de sa des portal de la dreita de s'esglesia de Sta. Eularia de Palma, son fetes de bossins de fusta veyá perteneixent a s'esglesia y que servían per tapar sa veyá caixa ahont hi havia coses de sa capella.

A sa banda de derrera en es pis baix, hi havia una porta amb arch rodó, qu' un temps servia d' entrada a n' es pati. Suposat que no venia be 'n es mitg de s' entrada, vaig fer construir a n' es costat un altre arch igual referit y embatumat.

Ses ratjoles de ses dues sales des pis baix, son de Valencia. Llevores no n' hi havia d' aquelles garrides, retxades, amb tota casta de dibuixos que fan ara a la «Roqueta».

Totes ses portes d' en-mitg, qu' eran finestres un temps varen esser fetes noves, donantlos oli y lo meteix ses finestres de s' aygovés nou, y ses veyes varen esser pintades de gris y lo meteix se va fer amb sos llenyams a fí de distingir lo vey de lo nou.

Ses estores d' espart fetes a Palma, segons sa costum del país, tapen es pis de guix.

Ses cadires des menjador y de s' entrada son cordades, de diferent dibuix, segons sa costum de diferents punts de s' illa. Es cordat més usual es amb espey que resulta es mes cómodo per seure. Ses cadires eran iguals d' una vey a que hi havia a ses cases noves, que jo vaig fer copiar. Dins sa torre, a dalt, per lo contrari, totes ses cadires tenen es dibuixos dels respatlens diferents, copiats tots ells per mí meteix dels usats dins els diferents pobles.

Totes ses taulettes per rentarse tenen pedre már-mol de s' illa, de Miramar meteix, de Deyá, de Puigpunyent, de Binisalem, d' Artá y d' altres bandes.

Els plats varen esser replegats tira, tira, en part donats, en part comprats; hi ha regalos de tota clas-

se de persones; de la *Gran Cristiana*, com diuen a D.ª Catalina Zaforteza Vda. de Villalonga, qui los tenia en son lloch de sa Torre de Lluchmajor; un' especie de sopereta amb tapadora y un saler amb tres canets, un altre saler d' En Pastoret de Lluchmajor; un' especie de bótil en forma d' ou, amb dues bagues y ansa de dalt, de sa senyora Cortey qu' el tenia en es Molí de Deyá, y un plat semblant de coló, un poch mes pálit, qu' estava allá meteix.

Una dona d' Alaró qui comprava coses veyes me'n replegava per Ciutat y p' els pobles y com los duya los hi solia pagar, un amb s' altre, a tres duros cada un, y si eren molt guapos, a cinch. Solia venir es vespre, y de devall es seu vey mocador anava treguent els plats que duya amagats devall es bras. Moltes vegades no valien res, tots romputs o lletjos y los se'n tornava dur. També en vaig enviar a Viena a n' es Museu austriach hi encara hei son.

Molts d' aquells que 'n tenien no 'n feren cas, altres los veneren y ara es cosa molt difícil trobarné de vertaders.

Ses imitacions, de Manisses, facilmente poren esser comprades com 'a bones p' els qui no heu entenguen molt. Emperò tenen una casta de llambreig vermey diferent. Ara en fan de ben guapos a sa fábrica de *La Roqueta* y molts de forestés los se'n duen com' a recort de Mallorca.

A n' el recons hi ha ribells fondos y plans que los deyen de sengrar peus; altres son mes rodons y n' hi ha un parey de ben hermosos.

Hi havia una casta de *loza feta* a Palma devers l'any 1830 que li deyen *plats de café*, eran com 'a moruns, color de café amb llet y blanch, y altres vegades color de xocolate y groch. Sovint els plats eren angulosos y també hi havia ribelletes y sopeletes amb tapadora molt baixes, per confitura, y peus de xicares per xocolate afegits an es platet com a n'aquell temps s'usava. Ara se'n troben molt poch.

Alguns vasos petits, tals com escudelletes y jerretes xates varen esser trobades en gran quantitat en mitg d'els escombros d'un forn de jerre moro, no molt lluny de Montisión, fent es fonaments d'una casa nova; allá havien quedat devall dels escombros desde'l temps de sa Conquesta.

Ses bassines de llautó amb relleus qui serveixen sovint per captar dotblers a dins ses esglesies, eren d'origen alemán, sa majoría de Nuremberg.

S'escaufa-panxa es es vey qu'hi havia, y també es ferros son es meteixos que vaig trobar dins es porxo.

De mobles de sa casa no hi ha més que sa veyta taula demunt la qual menjarem amb D. Juan Serra quant va venir per mostrarme ses confrontes de sa terra que m'havía venuda, y es llit de camp entorsillat, de sa segona cambra qu'estava desfet dins es porxo y del qual no mes son antigues ses columnes y sa capsalera.

Dins es primer quarto hi ha un armari que es

copia exacta d'un, tot corcat, que vaig trobar a Consell.

Sa caixa en forma de banch, es vey, de Ca'n Axartell de Pollensa. S'hermosa caixa amb esculptures gòtiques demunt y a n'es calaixos interiors, la me regalaren ses monjes de Sant Geroni; sa tapadora es nova; s'altra amb un quadro a sa part de dedins de sa tapa, la vaig comprar a Palma.

Dins es segon quarto es llit es es vey, de Miramar, del qual ja'm parlat.

Els quadrets, dins es segon quarto, un es d'En O'Neille, y representa ses costas d'Algaida: s'altre es d'En Salvador Morell y Fontirroig, representa Aubenya, prob de sa Mata-escrita, ahont, segons una piadosa tradició hi havia una mata quals fulles duyen lletra escrita del Beato.

Es tinté de marbre de s'illa, d'es sigle XVIII, va esser trobat a Palma.

Dins es quarto de sa torre hi ha una escaleta de caragol amb brandolat de taronger, que du en es quarto de d'alt.

Sa cadira de repòs de fusta, amb sos lleons, es copia exacta d'una tota enutjada p'es temps que servía per s'organista des convent de Sant Geroni de Palma. Aquella amb son respatler alt es copia d'una que diuen era des fundador des convent de Santa María, que la tenía D. Mariano Conrado Marqués de la Font Santa de Palma. Ses doblegades son copia de cadires d'esglesia de Palma a les que solient s'hi ha afegit s'escut d'Austria.

S'arquilleta fou trobada a Palma.

Sa taula de pedra de degotís de Miramar va esser treta prop des penyal que hi ha quant se va a sa capella del Beato Ramón.

En es quarto que segueix, es llit que hi ha, molt hermós, amb cortines, es de Lluchmajor sa caixa amb embotits va esser trobada a Palma y está molt restaurada.

Es llit des quarto següent, amb la Mare de Deu, es vey, trobat a Palma; es des següent, es copia d'un molt vey de Santa María; sa caixa amb escultures, bastant bona, es de Sóller.

Es llit des quarto que segueix es copia de s'antich que hi ha a Son Moragues; s'arquilleta es regalo del senyor Aulesa, sa caixa amb embotits es de Sineu.

Ses flassades que serveixen de sobre-llits, son fetes a Artá y Son Servera segons antiga costum.

Dins es salon, una de ses caixes es copia de la que hi havia a Palma en el palau de l'Almudaina que va esser duita pes Capitá general Vega Inclán que l'havia feta restaurar, a Puerto-Rico y llavò va anar a parar, segons se diu, a n'els Estats Units. S'altra es copia d'una de Manacor, totes dues fetes a Palma. Ses dues arquilletes amb embotits son veyes, molt restaurades. Ses tauletes son de pedra blanca de degotís treta a sa carretera de sa Foradada a n'es Guix. Sa jerreta trobada dins sa cova des Drach le me va regalar sa senyora de sa fonda de Manacor. Sa taula veya es un regalo del

senyor Salort d'Alayor de Menorca que la tenia allà.

Es quadro de motius de S'Estaca y de sa costa de Catalunya es composició d'un jove pintor valenciá. Es dibuix d'en G. Vuillier es un retrato d'en Guiem; un altre quadret seu es sa Foradada vista des camí que dú a n'es Guix. Ses aygo-forts son de Mr. March que va esser es derrer Consul inglés de Palma. Després va esser Vice-Consulat dependent de Barcelona.

Es quadro de la Mare de Deu amb la Beata y el Pare Castañeda, estava dins s'esglesia molt espenyat; el vaig fer restaurar un poch; singularment ses figures son interessants encara que no sia possible respecte a un quadro de tal género y d'epoca bastant posterior a se que l'inspira, parlar de retratos en el vertader sentit de sa paraula.

Es retrato d'en Mir es copia d'un que s'conserva a n'es castell d'Alaró lo meteix que s'inscripció que devall dú.

Maldement pogués tot-hom entrar lliurament dins sa casa de Miramar, res va faltar may, no més un pich que prengueren des meu quarto una ploma d'escriure. Tres anys després, le vá tornar un capellá a ne qui l'havien entregada en confessió: havien cregut qu'era se meua ploma d'escriure, però, de veres, no hi havia escrit may.

Se conserven varies coses curioses, tals com unes copetes de plata per beure aygordent que s'usaven no fa gaire encara a Pollensa, amb unes

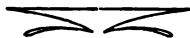
anetes a ses dues bandes per agafarles; y una cubertora brodada de blau demunt blanch que du sa data des sigle XVII, que vaig trobar a Sóller y qu' es de veres agradosa.

Encara hi ha una d' aquelles cubertores de carro de parey que posaven els dies de festa demunt sa vela de lona; le me va regalar sa madona de Son Forteza d' Alaró, sa mare des distingit poeta qu' allá viu. Va servir molt demunt sa veyta taula de Miramar y es temps l' ha feta casi tota trossos, però encar-ara conserva, maldament sía de cotó, els seus vius colors.

A Miramar s' instalá sa primera imprenta de Mallorca.

Pochs exemplars s' han conservat des dos llibres impresos llevores. Es Conte d' Ayamans vey, en tenía tres, es dir, d' un, dos, y de s' altre un, y los tenía ell qu' era un gran bibliofil molt gelosos. No sé lo que s' han fet després.

Un altre exemplar se troba dins sa biblioteca pública un temps dita de Montisión.

III

Sa Capella de Miramar

VAIG replegar gent veyá que me contás com era s' esglesia, y' de ses relacions qu' en feren, encara que resultassin bastant emboyrades p' es temps m' en vaig poder formar un just concepte.

Jo he conegut gent (dones) qu' havia estat batiada a Miramar. Eren de Ca 'n Deyá, de Deyá, y encara viuen.

Hi havia devora s' esglesia una llimonera molt veyá de tronch molt gros y mitg buit, però qu' encara tenia branques molt verdes y feya unes llimones ben dolçes.

Es pis de s' esglesia era com ya varem dir, mes alt de lo qu' es ara es terror devant s' actual capella, y va esser rebaixat per fer aquesta mes aixuta. Això es pot coneixer facilment per s' altura de s' escaló de s' altar major.

Demunt s' altar vey hi havia com varem dir ses armes des qui va esser Bisbe d'Oropí que probablement fou es qui 'l va fer.

Hi havia demunt s' altar major un retaule representant el Judici final, y va esser duit a Barcelona, resultant inútils totes ses gestiones que vaig fer per adquirirlo.

Sa capella del Sant Cristo que ocupava es lloch ahont ara es veu un banch de pedra mitg rodó, estava enretjolada y varem trobar algunes retjoles gruixades semblants a ses qu'esposen en els forns. Ses parets estaven completament tomades sense quedar senyes de com estaven construïdes.

Anys molts sechs, se duya, (y se du) en procesó el Sant Cristo de la parroquia de Valldemossa a Miramar per implorar sa gracia de que ploqués y ses pregaries no eren vanes casi may.

Tal era s' estat d'abandono de sa casa, que primer hi feyem passar per espay d'un parey de dies una guarda d'ovelles perque replegassen ses pusses qu'els porchs hi deixaven, y havien de dur argila per omplir els clots des trespol de sa cuyna y la regaven y piconaven.

Molta gent acudia a sa capella restaurada, y segons s'antiga costum, venien dones y atlotes resant tot lo camí, no interrompent es reso maldament se topasen amb coneguts dels dos pobles veinats. Particularment ses quintes feyen acudir molta de gent per implorar, o donar gracias per aquells qui no havien caiguts soldats. Encara aquesta costum

le conserven els des poble de Deyá, mentres qu' a Valldemossa poch a poch se va perdent.

Es pis de sa Capella, de retjoles, nou, es fet a Valencia, segons dibuix donat.

Ses pintures demunt es reliquiari son de Maixner, de Praga. En els costats hi ha dos baixos-relleus antichs que perteneixien a sa capella de Galatzó, qual s' antich propietari D. Vicens Ferrer de Sant Jordi los me va regalar. Els quadros del Salvador y dels Apostols qu' estan dins sa capella los he vists repetits dins altres capelles de Mallorca y supós que deuen esser copies d'algún original més bó. També hi havia dins sa capella un tímpano de s' altar del Sant Cristo, de sa capella qu' estava de front, es dir a la dreta, el qual se veu ara dins sa sala de Miramar.

La Mare de Deu *de la Garde* de Marsella va esser, com diu s' inscripció gravada en es peu que vaig fer posar a s' estatua, un do de l' Emperadora Elisabeth, qui per un delicat pensament va voler que tengués dins sa meua capella sa meteixa Mare de Deu qu' ella tenía dins sa seua capella de son palau de s' Akilleion a Corfú, y qu' encara hi es, com' a recort de sa doble venguda a s' illa y a Miramar.

Sa creu de processó es feta a Praga de dibuix de Frederic Wachsmann, lo meteix que s' encenser de plata y naveta p' els encens.

Moltes de ses altres coses son fetes de Mcc. Pousielgue Rusand, de Paris, com per exemple ses estacionetes dels Passos.

Sa petita piqueta per aygo beneida fou fusa a Praga, segons dibuix de F. Wachsmann, de tots els petits dotblers que ja no estaven en curs, que vaig trobar dins es caixó dels ofertes. A n' aquella época n'hi havia encara molts a Mallorca y per ventura hi havia gent que los aprofitava p' els ofertes, ya que no estaven en curs corrent.

Quant sa primera venda de Miramar, un que a les hores era obrer de s' esglesia y perteneixía a sa familia Cotoner s' en dugué els molts ex-vots de plata qu'hi havia, los quals per herencia passaren a n'es Marqués de Vivot, Vizcomte de Rocaberti, D. Joan Sureda y Verí, que los va tornar a l' esglesia y están dins dos quadros, amb vidre, dins sa sacristía. Molts son de data ja antiga, y es curiós veurer els homonets vestits a l' ample y amb sa garceta feta, tayats en planxilla de plata.

IV

Aixamplant es territori de Miramar

Son Galcerán

ES territori de Miramar era a las hores molt petit y lo primer que vaig cercar va esser adquirir els bossins veinats: sa font de Sant Ramón, com l'anomena es poble, y sa cova des meix nom, dins la qual, segons tradició popular no hi entrava may cap animal. Formaven part totes dues d'una petita-propiedat que perteneixia a un tal Caleu de Deyá, y que per això li deyen Ca'n Caleu.

Era el Sen Caleu un vey alegre y atxarovit, y com li vaig oferir p'es lloquet mes de lo que valia, no va esser mal de ginyar. Tot-d'una vaig fê fer un camí qu'anás a sa Cova y va esser es primer des nombrosos camins qu'amb el temps s'han construit a Miramar. Vaig fer posar una barrereta a s'entrada de sa Cova y col·locar una llantia a sa volta. Es drach de ferro per posarhi dita llantia el vaig trobar, vey, a Palma y l'hei vaig fer posar.

Encara emperò hi havia tres bossinets de terra entre Ca'n Caleu y es vey terreno de Miramar que pertaneixien a altres vesins: Ca'n Peret, Ca s' Eüre y Ca na Biella. En els dos primers hi havia casa, a n'es derrer soliament hi havia una barrequeta pertaneixent a n'es propietari de Ca na Matjina, de la que ja parlarèm.

Al entre-tant me'n vaig anar de Mallorca.

Durant sa meua ausencia va esser venuda p'es Jutjat una petita propietat anomenada Ca'n Caló situada a sa part de baix de sa carretera, a n'es costat de Miramar, y perteneixia a un qu'estava empleat a n'es port de Sóller, qu'era d'Algeciras. Eren dues petites propietats, sa descrita y un'altra anomenada Cas Papás amb es propietari de la qual es senyor de Ca'n Caló havia duit un plet per una finestra que volia obrir demunt sa teulada.

Es lloquet estava ben poblat d'arbres, oliveres y fruytals, entre ells alguns taronjers, y tenia un jardinet darrera, y un parral. D. Francisco Manuel de los Herreros, el va comprar suposat que se venia per poch preu y pensant que jo'l compraria, y aixi va esser.

Es general Berruezo que tenia un gran hort d'arbres fruytals, als qu'era molt aficionat, a Castellón de la Plana va habitar alguns temps a Ca'n Peret y sa dona d'en Peret que li deyen na Rubís se cuidava de tot lo qu'havia de menester.

Estava dit general delicat de salut però amb s'aygo pura de sa font de Sant Ramón y els aires

de sa montanya, se va restablir completament, així es qu'hei va tornar s'estiu siguent.

Com que aquelles cases están desertes, puix tan sols dins una d'elles hi viu sa viuda des garriguer (a ca s'Eura) ses violetes y ses porringues pareixen esser els únichs habitants d'aquells paratges.

Clara y tranquila corre prop d'allá sa Font de Sant Ramón, com es poble l'ha anomenada, y allá s'asseya el gran Místich meditant, resant y escrivint *Blanquerna*.

Molt més grossa es sa Font cuberta ran de sa carretera, en mitg des comellar. A vegades després d'haver plogut molt sol revenir y du tanta d'aygo, que no tan sols umpl sa torrentera, sino que també bota fins a n'els pontèts que vaig manar fer a cada marjada y que uneixen ses dues bandes des torrent. Ses arrèls dels oms que creixen part d'amunt, se perllonguen com'a llargues barbes dins es conducte de sa font, y de tant en tant s'han d'arrancar, perque sino, l'ompliríen. En mitg des bosquet, part demunt sa carretera, hi ha ses ruines d'una caseta qu'a nes pareixe era molt humil, y que li deyen sa caseta des pastor, sens mes vestigi d'habitacions derruïdes a n'els entorns y que sembla d'una época relativament moderna.

Llevors va venir Ca na Matjina. Perteneixía a n'es vey amo en Vicens de S'Atalaya, com li deyen de mal nom, qu'era fill d'un dels antichs torrers y era nat a dins una de ses casetes qui miren cap a la mar, just baix de s'Atalaya. Sa seua mare era fiya

d'una que se nomenava Matjina, que tenia sa caseta d'igual nom, y poseia un bossí de vinya a s'Estaca ahont hi feya un moscatell excel·lent, qu'ella solia oferir a n'aquells que, ja sia en bisti, ja a peu, passaven per allà, essent que sa caseta estava just ran des camí vey de Deyá. Sa casa, quant la va tenir l'amo en Vicens, la va aixamplar y alsar; poseia també l'amo en Vicens un bossí d'olivar, part devall Ca'n Caleu, anomenat Ca na Biella. Quant se va tractar de fer sa compra, ell va posar per condició que li comprás també, al meteix temps, sa vinya prop de s'Estaca. ¿Que'n feré deya, jo d'un bossí de terra, tan lluny, completament separat de lo meu? A la primeria no ho volia, emperò ell estava decidit y d'altra manera no'n volia sobre res. A la fi hi vaig consentir, y això va esser es principi de ses moltes vinyes de s'Estaca; així duen a vegades coses petites, grans conseqüencies. Ca na Matjina y Ca na Biella, completaren be Ca'n Caló y Ca'n Caleu. Jo vaig fer arreglar tot-d'una sa casa qu'era bastant espayosa, transformantla en Hospederia, y de s'estable d'un temps, en vaig fer es menjador y així ha quedat de llevores ensá.

Una dona vey de Deyá qu'habitava dins una de ses casetes de d'alt, dins ca l'amo, o ca s'Eura, com li deyen a causa de sa molta d'eura, qu'en part la tapava, la vaig fer posadera de Ca na Matjina, y amb sa seua energía y amor a sa feyna, va dú sa casa molt bé y en devant, per espay de molts d'anys. ¡Quantes cares diferents va veure

aquella dona! Fins que faltantli tan sols dos anys per tenirne cent, acabá se seua vida allá meteix ahont tant havia treballat. El seu fill Antoni, va esser per molts d'anys garriguer, y es ninet que tenia amb ella, fiy d'una fiya seua, es s'homo qu'ara se'n cuida. Tothom la coneixia a Mallorca y molts anomenaven s'hospederia Ca Madò Pilla,

Encara tenia un gran defecte Miramar: qu'els meus terrenos no arribaven a la mar. Es veinat, es senyor de Son Galcerán, no'l volia vendre y tant solliament després de moltes vacilacions se va decidir a vendrerme es bossí de garriga, situat baix de Miramar, Ca'n Caló y Ca na Matjina, y va esser comensada una paret qu'havia de formar sa partió fins a se vorera de mar a sa banda de llevant d'una gran olivera prop de Ca na Matjina, que volia conservar.

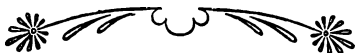
Al entre-tant morí es senyor de Son Galcerán y es seu fill D. Perico Sampol, al qual se li presentava una bona ocasió per comprar prop de Son Curt d'Alaró ahont se venia es lloch s'Eucadena, des Marqués de la Font Santa de Palma, me va vendre tot Son Galcerán.

De llevores ensá se pot dir que va esser possible crear Miramar, qu'arribava fins a la mar y fins a ses altures de s'Atalaya veyá que domina tot es territori veinat.

Sa Torre de s'Atalaya la vaig comprar des Govern quant va vendre totes ses de sa costa, al meteix temps que sa torre des Verger de Banyalbufar

(que segons sa meua opinió és es punt més hermós de tota sa costa Nort de s' illa) y sa de San Telm prop d'Andraitx, D. Jeroni Rius vá comprar a n' aquell temps sa torre de sa Padriassa que encara no erà meua. An es Puig del Verger que domina s' Hospedería, hi va esser construída una capelleta, una ficció, com si una antiga Koubba arabe l' haguessen convertida, dins s' Edat mitja, en capella. Hi ha dedins un baix-relleu de la Sagrada Familia que me va donar sa meua Mare. Es pis es de mosaich Nolla, de Valencia.

Sa torreta des Mirador des Creué situada a sa part baixa es copia d' una torre antiga de Manacor en proporcions molt reduïdes.

V

Son Marroig

Sa Capella del Beato Ramón Lull

MOLTES vegades m'he preguntat si, per sa seua situació s'haguera pogut encontrar un punt millor que aquell escullit per establirhi s'antich col·legit, y vaig trobar, estudiats tots els contorns que no n'hi havia un altre mes favorable qu'aquest. En primer lloch s'abundancia d'aygo a causa de ses veinades fonts Cuberta y de Sant Ramón; según, sa meseta que domina una gran vista, y per altra part y gracies a un puigxet qu'hi ha part demunt, enterament resguardada del perill dels penyals que puguen caure, rodolant, desde ses altures, els quals prendrien per un dels dos seragais veinats; y sa abundó de terreno planench que s'estenia cap a s'actual Son Gallart, llevores un bossí de Miramar, apte p'es conreu y que a causa des seu fondo d'argila fresca, era molt apropiat per conrearhi arbres, singularment oliveres.

Tan soliament Son Marroig per sa seua situació amb sa vista fins a sa Dragonera, me pareixia incomparablement mes hermós, emperò a sa senyora, de sa familia Cortey, la qual era rica li agradava allà molt, y els seus fills vivien així com era costum antigament a Mallorca, molt senzillament y per lo meteix tenien poques necessidats. No era per lo tant cosa fácil s'adquirirlo. Però a la fi y vegent sa ganancia que tenien amb sa venda, se deixaren persuadir. Quedava emperò separat per Son Gallart que estava en mitg del reste dels meus territoris.

Volguent arreglar un poch Son Marroig vaig isolar sa torre antiga, fentli peu, destruint a barrobins sa penya demunt la qual hi estava assentada sa cuyna del amo, de ses males casetes veyes, qu'arribava fins an es penyal, del que encara es veuen restes, devall es lladoner, prop de s'era.

Varem fer sa casa nova, per la qual mos retgirem per ses proporcions de sa veyá dels senyors que no era molt propi per ferla fer de *pendant* ab sa sala qui les havia de juntar.

Dins sa torre de Son Marroig hi ha una porta d'auzina molt reforsada y a dalt hi ha encara un petit canó; sa curenya la vaig fer jo, conforme a vey modelos de Venecia.

Es tradició que va esser de Son Marroig, d'hont fou robada p' els pirates berberiscos sa derrera dona, a sa costa Nort de Mallorca. Era una senyora de sa familia Marroig, de Sóller y no se torná sobre res pús d'ella. Pareixia qu'aquella torre duya encara

impresos els recorts d'aquell temps ademunt ses seues velles murades y derrera els seus matacans.

Els coloms de Son Marroig los vaig treure jo meteix des niu, dins una cova de Cabrera, y agermanats amb coloms qui los diuen torrés, varen tornar ximpls, si bé tenen encara sa qualitat de fer llargues volades com els selvatges.

Es templet fou labrat a Seravezza, prop de Carrara, imitant es qu' hi ha demunt s' illeta plena de flors des jardí Pallavicini, a Pegli, prop de Génova.

Ses pites qu' abunden p' els entorns varen esser duites de Sa Pobla, ahont un temps servien de bardissa per senyalar ses partions, emperò molts les arrancaren perque xupaven massa els camps veinats.

Dins es figueral de moro hi havia plantes molt veyes amb bossins de tronch gruixats com' a quarterons. Deu sab quants d'anys devien contar! En el contracte d'arrendament, dels senyors hei constava, entre altres condicions, «y mos deixarán menjar figues de moro tantas com voldrém»; pareix que les tenien en molta estima. Però poch a poch es barrobins qu' allà prop feyen, ocasionaven a ses figueres gran perjui; ses branques, ara una, ara s'altra queyen y per altra part sa meteixa veyura de ses plantes, tot, ocasioná es derruirse es figueral de moro.

Per fer aquell mirador gran, amb dos torreons, de Son Marroig, que a causa de haverhi es galliner en es peu des primê torreó, dins sa reconada, li

posarem per nom Mirador des Gallinê, ferem sa pedra alt y baix y duguerem tota sa petita part de terra que hi havia, de d'alt, y omplirem amb retble tot lo buit de baix a fi d'alçar sa part de fora per posarla a nivell; a n'aquella terra nova, tota duyta a sanayades, hi varem plantar pins vers que s'han fets molts bons.

Dins sa marina de Son Marroig, prop d'aquelles marjades ahont hi ha sembrats ametlers, hi havia un pí molt gros, crech que el mes grós de tots els qui creixien a sa costa de tramuntana, no parlám de pins vers. Un día de moll, amb una gran ventada va caure y allá meteix poch a poch se desfé tot.

Cap a sa Foradada, un temps no hi havia altre camí qu'un tirany p'els carritxers. Els Corteys, el varen aixamplar perque poguessen passar millor ses vaques qui tenien per sa marina a les quals servia d'estable un vell forn de calcs qu'ara serveix de coniera. Primer de tot vaig fer traçar, baix de sa meua direcció, a dos homos, un tirany així com havia d'anar es camí, aixamplantlo tira tira fins a convertirlo en carretera, començant per alt, fins arribar a baix, y tothom de per allá se'n reya de que per aquells andurrials hi aguessen de passar carros, y els meteixos que se'n reyen hei pogueren passar en las suas carretelles. Es camí cap a n'es segon coll va esser fet llevores, tot a força de barrobins. Vaig prometre tres duros per cada pinotell que se salvaria a sa part d'avall de dit camí però no se'n pogué salvar cap, malgrat lo qu'heu desit-

javen. Llavors se va fer sa carretera cap a s'embarcadero de sa creu y lo derrer es paretó fins baix.

Es tirany senyat per dos homos, en Miquel Ripoll y el Sen Juan Maria a poch a poch s'havía convertit en carretera. Des primê coll fins a n'es segon s'empleá tanta pólvora y se feren tants de barrobins que malgrat haver promés tres duros per cada pinotell que salvaríen dels qui creixíen a sa part de baix, no 'n quedá ni ún. Ses pedres rodolaven per avall fin a dins la mar, a vegades com' una verdadera pluja, mesclades amb retble.

Sempre anava cercant nous punts de vista per ferhi miradors o altres construccions. Hi havia un penyal isolat que semblava fet a proposit per aixecarhi algun edifici que dominás tots els entorns.

Amb no poca fadiga y dificultat, vaig pujar es primê pich a demunt dit penyal amb en Pere Fiol, pero no ho pagá, per sa magnífica vista que d'allá disfrutarem.

Volguent celebrar el sizé centenari de sa fundació de Miramar, vaig pensar en aixecarhi una capelleta amb s'estatua des fundador.

Part demunt vaig fer sa pedrera de ses pedres vives, blanques, de sa capella, alsant un marje p'els escombros; ses altres varen esser tretes d'un parey de llochs, mes avall.

Guiat per sa bandera de s'antiga Universitat Luliana que se conserva á Montisión, partía es clero en Creu alsada, sa Creu de plata feta a Praga per F. Wachsmann, p'es caminèt d'enmitg des bosch,

a col·locá sa primera pedra de sa futura rotonda: n'hi posarem dues: una duyta de Bugía, ahont va esser martirisat es gran mallorquí y un'altra de Yerba-buena de San Francisco, s' actual San Francisco, missió fundada per un franciscá mallorquí, Fra Joan Serra. Rara es sa coincidencia del nom y llinatge d'aquest amb so del abans citat D. Joan Serra propietari de Miramar, que va esser el que'l me va vendre.

Sa capella va esser feta, segons dibuix de Friedrich Wachsmann, de Praga, tota de pedra viva blanca, com ja s'ha dit. Es forro de sa part de dedins, s' altar, sa teulada y es portal son de pedra de Santanyí. La va fer Mestre Pere Fiol, y per se part de pedra de Santanyí vaig tenir homos des plá qui son mes práctichs per aquells trebays. Es pis es de marbres de s'illa; de Deyá es de color fosch amb venes blanques; d'Artá es de color consemblant; un tot fosch de Puigpunyent; roij de Binisalem y grisench també d'aquest derrer lloch. Sa pedra d'enmitg, vermeyenca, es de Miramar. S'estátua es feta d'en Dupré, de Florencia, y va esser es seu derrer trebay, fins a n'es punt de que es peu no estava acabat y el va acabar sa seua fiya. Sa catifa va esser teixida a s'Alfombrera de Palma segons dibuix de Wachsmann y lo meteix es canelobres y sa Creu, fets a Praga.

VI

S' Estaca

TIRA, tira vaig comprar ses vinyes qu'hi havia desde es carreró fins a s'altre carreró; després ca'n Forné, qu'era sa mes gran y des meteix que tenia sa rota des figueral arrendada. Devora sa caseta hi havia una tauleta y banchs de pedra ahont moltes vegades vaig seure amb aquell bon homo. Ca'n Totmesú ahont va caure una pedra dins sa caseta trobantse ell, qu'era cego a n'es quarto veynat, y no tengué res. Es gran garrovê baix del qual s'aseyen a s'ombra per reposar ses dones que feyen feyna, está just allá devora. Faltaven soliament dues vinyetes: sa de na Caraja y se des capellá Roitx qu'a la fí varen també esser comprades.

Hi havia casetes que varen esser esbucades per arreglar marjes derruits, y per fer clapers. Algunes tenien dedins prenses primitives. Ses casetes mes bones varen esser arreglades per estatbles y per refugi dels treballadors quant plovia.

Ses parres les dugueren de Banyalbufar. Podadors banyalbufarins se'n cuidaren, y dirigiren sa preparació des Moscatell cuít y de sa Malvasía, qui obtengueren varios premis a ses exposicions. Els barrals los duyen de Jerez per donar es gust.

Provarem es cultiu de s'espart, duit de Menorca; el sembrarem prop des forn y va creixer prou bé.

Estava anclat dins l'avant port d'Ancona un día de molt de mal temps, quant vaig dibuixar ses cases de S'Estaca, están en posició prominent y així que pels dos portals, y es balcó, de sa part de la mar se veu aqueixa per tres bandes.

Sa carretera des Guix a s'Estaca va esser sa primera, servint per transportar els mitjans que de sa costa de Mitjorn varen du en barques, juntament amb guix per fer ses voltes de ses cisternes y de sa casa passant, per ses marjades, des figueral qu'es vey Forné que tenia ses vinyes veinades havia plantades com' a rota.

Fent es buit per construir es celler y ses dues cisternes, una dels terrats, s'altra des carreró, tenguerem sa grava necessaria; pedrench no'n faltava, y bo, allá meteix, y tant n'hi havia, que acabades ses grans marjades, part demunt ses cases, varem omplir tot es carreró de pedres bones per obrar per si acás mes envant n'haviem de menester.

Un dels quartos de baix, a la dreita, baix des terrat, va esser dedicat a capella.

Es gran defecte que tenia s'Estaca era sa falta

d'aygo; sols hi havia una fonteta molt prima dins s'hortet situat part devall, y en s'estíu s'aixugava de tot. Vaig resoldre dur s'aygo, de sa part de dalt per medi d'una canonada de plom.

Sa fonteta des Poll de Son Galcerán venia molt prima ran dels polls y a penes sortia d'una capelleta paredada, y tot-d'una que posarem sa canyeria, con si sa font sabés es benefici qu'anava a fer, va comensâ a ratjar abundosa y corre fins a sa vorera de la mar. Quant la duguerem, es primer dia, formava un brollador ben alt vora ses cases; però després es varios bufadors per més conservar sa canonada, no li deixarem tanta força.

Per espay de molts d'anys se cuidá de sa meua barca un vey pescador que li deyen el sen Gotzo. Sa barca l'havia feta fer a un fuster meu; dins sa cotxeria de ca'n Caló, y a brassos le devallaren p'es camí des Guix, fins a sa vorera de mar.

Molts bons servicis mos prestá, per ses vinyes, aquest bot per dú canyes des Dolsos, prop des Cap Gros, de Sóller, des port de Valldemossa, de Banyalbufar, etz.

Hi havia a s'Estaca un altre mariner mes vey y aquest comandava en dies de temporal, per entrar dins sa petita cala. Me sembla veurerlo encara, de demunt es penyal qui forma sa defensa de dita cala, en mitg des polsím de ses ones, dirigint sa maniobra per poder entrar sense estallarse sa barca demunt ses roques, cosa que de vegades no era molt fácil de fer; y quant ell deya en devant, no s'errava

y sa barqueta era arriada en seguridad demunt s'escar.

Maldament a les hores Son Gallart no fos encara meu, D. Fausto Gual de Torrella, que llavors era es propietari, me doná s'amable permís, de poder perllongar, ran de mar sa carretera, tencant a una y altra part en barreres, per amor des bestiar que hi solía pasturar.

Entre es Guix y sa Foradada no hi havia, llavors, cap pas. Tres hores vaig emplear atrevesant per demunt ses penyes per ferme bé cárrech de ses dificultats des paratge, lo que no podía fer resseguint sa costa amb sa barca, y sa carretera va sortir ben plana y bastant resguardada per amor de sa Foradada, de la mar des Gargal qui tan fort pega en aqueixa costa; soliament es Mestral hi pega de plé, perque des Llebeig la resguarda sa punta de Banyalbufar, anomenada des Cavall. Els penyals des Guix abaten també sa forsa de ses ones devora sa petita plaja d'aquest nom, ahont sa carretera te un doble empedregat y arriba fins a sa vorera de la mar, y allá vaig fer tayar uns escalons dins sa meteixa roca, per poder embarcar amb facilitat, y es aquest un dels punts millors per sa mica de redòs que formen els escuys des Guix. En dies de bonansa se veu desde s'altura com se perllonguen formant una especie de moll natural.

VII

Vida dels animals

PER mí protegida, sa vida dels animals se desarrollaba lliurament, dins es territori de Miramar.

Encara qu'hi havia moltes genetes de las quals n'agafarem qualcuna diferents vegades, y molts de marts que sovint veyem botar demunt ses ausines prop de sa carretera, hi havia bons esbarts de perdius qu'ara casi han desaparecuts morts p' els cassadors que a lo que pareix foren pitjors qu' els marts y que les cassaven amb reclams y escopetes de dins ses barraques.

Dins els boschs hi havia abundancia de torts, tot-d'una qui comensava s'hivern, atrets per s'oliva dels camps veinats y mes tart per sa llenrisca de sa garriga. Los cassaven molt a coll homos y dones y agafaven també métleres, y feyen llástima aquells animalets tan guapos, que en els nostros paisos,

ahont fan es niu, fan pagar una multa de cent pesetas si n'agafen un; emperò aquí los miran com' a perjudicials, per s'oliva qui menjen, y no pensen amb els cuchs qui destrueixen. A vegades agafaven també grivis que son més grosses, y torts sayarts més petits, amb ses ales un poch rotjes. Y no se contentaven amb sos colls, sino que a Son Ferrandell además posaven lloses a n'els torts, amb un cuch dedins, y n'agafaven molts. A vegades a n'els colls agafaven també cegues qu' en petit número acostumen també venir, d'hivern; solen esser ximples y se les veu pasturar per dins es bosch, com' a gallinetes.

Els pobres ropits y ses titines eren mes respectats per lo petits y ¡pensá que també a n'aquets animallets prop de Sóller los cassen en visch!

A Miramar, al manco, els aucellets eren respectats a no esser qu'algún atlotet, d'amagat, los casás d'estiu d'abeurada.

Alguns pinsáns y gorrions passen allá s'hivern y hei fan es niu.

En general no abunden molt els aucells perque falten ses llevors (blat y ordi) p'els granivoros, y llochs pantanosos aptes per sa cría dels cuchs, p'els insectivoros.

Tampoch venen molts d'aucells de pas, a no ser aquells qui venen a fer aquí s'hivernada, y es que s'illa está massa dins es golf; els aucells emigrants mostren preferencia a resseguir lo més possible ses costes. Si son els estornells, clares vegades, se'n veuen: van a esbarts y fan una parada

d'una nit per seguir llavors es viatge cap en el Nort.

Guatláres y tórteres en venen poques y clares; lo meteix que els agrons (*Nicticorax*); aquests darrers solen reposar demunt ses penyes ran de mar per reprendre després es vol vers al Nort.

Els primers qu'arriben, dins sa primavera son els puputs y son tan ximpls que fan una voladeta y se tornan posar, qu'es un gust anarlos darrera.

Clars son els engana-pastors (*Caprimulgus*) dins s'estíu.

Ses oronelles de penyal (*Hirundo rupestris*) queden aquí en s'hivern, y en les diades bones se veuen voletetjar ran de ses coves. Quant torna sa primavera servirán a qualcú, antes d'hora, d'esperança de veure arribá ses vertaderes oronelles portadores de s'estíu.

Els trenca-pinyons (*Loxia Baleárica*) han augmentat a causa de haver augmentat també els pins; y es un gust, hora-baixa, el sentirlos cantar amb aquell cant tan sençill y al meteix temps tan dols.

Els corps (*Corvus corax*), els quals fan es niu dins ses timbes més ferestes, van a pareys.

Lo qu'un temps se veyen eren moltes milanes. Casi sempre voletetjaven, fent cercles, demunt sa carretera; ara passen mesos sense veure-ne cap. Y sa milana blanca (*Nephron pecnopterus*) feya es niu dins ses timbes veinades. Me'n recort d'una pareya que sempre feya es niu dins sa cova, demunt

allá hont está Nostra Senyora de Gracia, des Puig de Randa; y a Menorca s'en veyen casi demunt cada barraca, pero ara les han perseguides molt y fugen cap a ses timbes més llunyanes.

Els falcons reals qu'abundaven molt y un temps se criaven y ensenyaven a Miramar, ara escassetjen y lo meteix els xoriguers.

Soliament els voltors, quant fa fret, baixen fins ran de ses cases y se sent el remorós batre de les seues poderoses ales, com'a remoreig de paumes de fasser.

Ses rates seyardes (*Myoxus nitela*) son rares ses qu'es veuen: no n'he vistes mes qu'un parey.

Un temps hi havia molts de conís y feyen molt de mal a ses vinyes de s'Estaca; los varem perseguir amb fures: en teníem tres y eren molt ximplés.

Llebres m'han dit que n'han vistes a vegades dins sa Pedrissa, pero conís no n'hi veuen per lloch.

Cad'any se deixa veure per una quinzena de dies es peix mulá o caxalot. Clares vegades va un totsol, son regularment dos o tres junts y se veu també sa gran columna d'aigo qu'alsen, o una gran sabonera que formen quant pujen a flor d'aigo y llavors de sopte desapareixen capficantse. No fa molts d'anys prop de Banyalbufar un amb un cop de coua va fê girar una barqueta y hagneren de sortir nandant es qu'hei anaven dedins. Prop de Sóller n'agafaren un que la mar havia tirat, y encara tench part de s'espinada y de ses costelles, que poren servir

per fer cadires. Se solen entretenir per aquets paratjes anant y venguent ran de sa costa, a vegades molt a prop a causa de sa molta fondaria qu'hei ha.

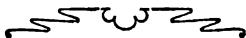
Els delfins hei abunden molt y sovint fan mal bé ses xerxes dels pescadors.

Dins ses coves prop de sa cala de Deyá y de sa Foradada hi havia vells-marins, y jo he conegut un qui era Retgent de l'Audiencia de Palma que n'havia morts set. També D. Pedro Gual hi solía anar a cassarne. Posaven una xerxa grossa devant sa boca de sa cova y llavors hi anaven a ferlos pò, y quant sortien els vells-marins los rebien a escopetades. Se servien de ses pells per ferne bosses per tabach.

Els corps-marins tenien a sa Foradada es seu fort, y quant se feya hora-baixa venien a esbarts a dormirhi. Feyen es niu dins ses covetes de ses timbes y si un passava ran ran de terra amb una barca, era un gust veurelos com des-de es seus amagatais se tiraven a la mar capficantsi y tornaven sortir a certa distancia estirant els seus llarchs colls. Els joves eren tan ximpls que casi se deixaven tocar y a vegades nadaven un bon bossí ran de sa barqueta. Mes numerosos eren els esbarts de virots, tant que a vegades la mar a redols negretjava de tans que n'hi havia; y moltes eren tambe ses gavines grosses (*Larus argentatus*) que cad'any feyen es niu demunt sa Foradada. Venen dins s'hivern a n'els alts a menjar oliva. Quant fa vent de Gargal fort, volen molt altes, ses ales curvades com'a fauçons,

qu'un casi no les reconeix. Van en grans esbarts y fan cercles molt amples casi com si fossen falcons, un demunt s'altre y un dins s'altre. A mils eren ses valsies qui volaven ran dels penyals quant hi havia sombra y pujaven y devallaven fent mils de cercles. Pareixia que tota aquella terra estava dedicada a n'els aucells qu'allá se sentien protegits. Com' a primer de tots ells hi ha un' águila (*Pandion haliaëtus*) que feya y encara fá, cad' any, es seu niu just demunt s'uy de sa Foradada, punt inaccessible qu' ha triat p' es seu objectiu. Es un gust veurerla pescar, quant se tira, com si fos una pedra que caigués del cel dins la mar y aficantse devall s'aigo s'en dú un peix gros entre ses seues ungles.

De vegades quant fa fret y hei ha hagudes grans tempestats a s'Atlántich, qui los fan penetrar dins es Mediterráni, arriben es Mormon fratércula y els pobrets son molt ximpls. Una vegada en vaig veure un estol de catorze que s'entretengueren per espay d' uns 15 dies entre Sa Foradada y es cap de Sóller.

VIII

Altres adquisicions

Son Moragues, Son Ferrandell, Son Gallard, Sa Pedrisa,
Ses Fonts Figueres, Can Costa, etz.

UN día que venía de Barcelona cap a Alcudia hi havia entre el passatge D. Juan Massanet, senador, el qual me comensá a parlar de que se venía Son Moragues y si me podía convení. Era una idea que no m'havía venguda may, y que me pareixía impossible que se pogués realisar essent que es seu coopropietari l'estimava molt y així me-
teix amb el temps se vá efectuar.

Els senyors D. Ignaci y sa mare Vda. de D. Antoni Moragues me deixaren triar els pochos motbles antichs qu'hei havia, que son aquells que están dins els dos quartos que miren a n'es pati, y també sa petita Mare de Deu de marbre qu'está dins sa capella.

Sa casa qu'es gran amb molts de quartos en

filera, la vaig dedicar á Museu Balear. Vaig allargar es terrat, demunt sa tafona y els graners, qu' estaven destapats, y arreglar un jardinet, fent un marje molt alt, cap a s' hort, allá ahont hi havía un galliné, solls y femés, que vaig traslladar baix de ses cases.

Son Moragues té una vasta extensió de montanya; pero els senyors no hi anaven may a no esser un día en l' any a cassar perdius. Montanya ahont els tiranys dels carboners eren s' unich paratge que ses auzines y els pins no cubrien amb so seu ramatge, y per la que tan sols cap baix s' hi podia transitar. A n' es garrigué *Carabassa*, antich pastor, li agradava rodetjar d' una especie de misteri sa montanya ahont tan sols ell podia penetrar y ahont un altre tot just podia caminar p' els punts mes fácils. Una vegada per arribar fins a n' es penyal de na Torta, part demunt sa montanyeta de Son Moragues, així anomenat a causa d' una vella alzina qu' un temps allá hi havía y que diuen era torta, hi varem posar, desde es comellar des Plá des Pouet, dues hores bones, sempre acalats, devall ses branques d' hont penjaven els fils de ses geometres, cuques petites verdes que se menjen sa fuya de ses auzines. A la ff hei varem arribar y quina vista! Be valía la pena de passar lo que passarem. Ara amb so càmi fet, un hi pot anar en deu minuts, y es mirador allá construit permet arrambarse al caire de ses timbes per gosar millor de sa gran vista. Y encara no es aquest mi-

rador tan hermós com aquell altre qu'hi ha demunt can Costa y s'Ermita. Está aquest derrê rodat de marlets y sembla de lluny ses ruines d'un vell castell y els cotxers qui condueixen als estrangers passant per sa carretera, de vegades com' a tal el mostren.

D'allá se puja a s'Atalaya veyá ahont derrera-ment hi vaig fer una caseta y una cisterneta per comoditat y soplug dels qu'hi pugen.

Una coveta antiga ahont se veuen excavacions com' a nitchos, aperentament romanes y dins la qual ratja una fonteta d'aigo molt clara ahont hi van a beure els pastors, serveix amb un corral veynat de sestador per ses oveyes; hi ha dins sa cova alguns degotissos un dels qual te sa forma d'un nin vist de part derrera.

Ès camí segueix fins a n'es Puig Caragolí que te més de 900 metros y domina tot es comellar de Deyá y baixa pe ses cases de sa neu y els Escayerrats a sa Coma d'en Sureda. En temps de D. Antoni Moragues, replegaven sa neu que's posava demunt ses marjadetes qu'allá hi ha y la tiraven dins ses cases dites de sa neu ahont hi ha un vell poll; ben pitjada y tapada de carritx, se conservava tot s'estiu y la traginaven en bistis fins a carregador de carro. Tot-hom s'en servía a les hores. Ara amb sa fàbrica de gel no ho paga fer tan gran treball.

Mes envant vaig comprar a n'en Castell Son Ferrandell qu'havía pertenescut a n'els Marquesos de la Romana. Es día qu'ho vaig comprar hi havia una nevada tan grossa que per pujar ses costes de

Valldemossa tornant de ciutat vaig havê de fê enganxâ quatre cavalls.

A sa Capelleta de Son Ferrandell, ses creus que hi ha a sa paret y ses ménsules dels archs com també ses claus, varen esser duites p' es derrer Prior de Cartoixa que després de sa exclaustració se retirá a Son Ferrandell com amich que era de sa familia dels Marquesos. Dits objectes perteneixien a s'antiga esglesieta de Cartoixa, ja abandonada com' a tal y que va esser convertida en petit teatro y salón p' el senyor Sureda.

No molt lluny de Son Ferrandell hi ha Son Font qu' un temps formava un' altra possessió. Conten qu' un diumenge que tothom era a Missa a n' es poble y no havia quedat a ses cases mes que s'avia qu' era molt veyá, hi anaren els moros qui havien baixat de sa banda de sa Cova; lligaren sa pobre veyá demunt un tres-peu de sa cuina y li posaren estopa y llenya devall amenaçantla de cremarla viva si no los deya ahont estaven els dotblers y cosas de valor. Sa dona va indicar una darrera s' altra ses caixes ahont tenien amagada sa riquesa de la casa, y els moros quant estaven llests des saqueix fogiren cap avall amb so botí, deixant lligada sa pobre veyá. Quant la gent torná de s' esglesia, ho varen trobar tot mal parat y a ella plena de pó d' allí a un parey de dies va morir des susto. Els altres qui habitaven aquella casa no volgueren quedar més allá y ne feren una de nova a n' es costat de ses de Son Ferrandell, els senyors de les quals com-

praren mes envant aquell lloch, y ses cases de Son Font han quedat convertides en un munt de ruines, amb es vey aujub devora.

Vaig arreglar un camí carreter cap a s'hermós mirador qui guaita sa Cova. També vaig comprar uns quants bossinets prop d'aquesta, y construir demunt es puig de sa Moneda un mirador, imitant un dels minarets de sa gran mezquita de Keirvan, desd'hont se dominen tots els entorns.

A la fi mos arreglarem amb so meu amable veïnat D. Fausto Gual de Torrella y vaig comprar Son Gallard qu'estava encastat entre Son Moragues, per sa part de mitjorn, Son Galcerán y es territori vey de Miramar, p'es ponent, y Son Marroig p'es llevant.

Devora Son Gallard hi havia un taronjê baix del qual es tradició que la Beata s'hi solia pantinar. Es tronch de dit taronjê, que se va secar, el guardaren dalt es porxo de ses cases y després els de ca'n Torrella el se'n dugueren per recort. D'una murtera molt vey, qu'encara he vista, el tronch buit, del qual treya brotets verts, qu'estava derrera s'ermita, a la dreta, quant de s'esglesia van cap a n'es mirador, se contava lo meteix y en donaven brotets per recort a n'aquells qui visitaven s'ermita. S'actual capelleta de Son Gallard, es segons tradició sa cambra qui habitava la Beata Catalina.

Vaig comprar Son Gual des Conte de San Simón qual lloch arriba fins ran des poble de Vallde-mossa.

Mes tart encara s'hi va afegir Sa Pedrissa de D. Geroni Rius y ses dues Fonts Figueres d'en Gelabert y dels *Crus* fins a les quals vaig perllongar sa carretera de ses vinyes; també vaig enredonar Sa Pedrissa, ran de Deyá, amb alguns bossinets.

Mes envant vaig encara adquirir Ca'n Costa y altres bossins veinats de sa Torre, formant aquelles cases casi un poblet. Prop d'allá, demunt s'altura, vaig construir un mirador dit de sa Vorera que fa joch amb es des Puig de sa Moneda, de s'altra banda des plá de Valldemossa. Un camí construït ran de ses timbes domina sa Font Figuera y llavors es comellar des Port, y arriba fins a n'es Portalet y a sa veyta torre des Plá del Rey que també vaig comprar.

* * *

Molta de gent va venir a Miramar després que va esser restaurat y trepitjaren ses pedres veyes mal forjades de s'entrada, ahont tal vegada ressonaren ses petjades des fundador. D'un tot-sol, d'entre els molts qu'hi vengueren sia feta memoria: de Mossen Sinto Verdaguer. Varias vegades havia vengut a passar uns quants dies en mí; li agradava molt sa pau d'aquestes altures. Sa vida senzilla de la Beata Catalina el cautivava y volía escriure un poema inspirat en ella. ¡Deu sab quina font d'inefable poesia va quedar oculta! Sa derrera vegada que vengué, un vespre que se torbava de venirme a veurer, com tenia de costum, vaig anar a cercarlo.

¿Que fa aquí a les fosques D. Sinto? li vaig demanar.

Estich, me respongué, mirant els estels y en ells veig tota sa grandesa de Deu; me pareix que me parlen y no me cans de mirarlos.

Seya tot sol devora sa finestra, y sa nit calmosa y clara reinava demunt ses oliveres veyes y ses eures tremoloses amb s' alé de sa nit.

—Me deix encara un poch, afegí.

Després de llarga estona va venir y els seus ulls brillaven y pareixien enlluernats encara per sa visió tenguda. ¿Conversava com el gran Mistich amb l' Amat?

Havía jo d'anar a Alger, y com ell no hi havia estat may el vaig convidar a venirhi.

—M' agradaría, me respongué, pero tal día he d' esser a Barcelona y no hei podría esser.

—¿Per qué no? li vaig dir jo, no estarem més que dos dies.

Perque no serán tornats, contestá; m' ho ha dit la Moreneta.

Era la Moreneta de Montserrat, aquella qu' invocaba Carles V en ses batalles.

D. Sinto se'n aná a Barcelona y jo cap Alger. Un temporal dels mes grossos qu'es veuen en aquelles costes, mos hi fe estar una setmana. Ses paraules de la Moreneta s' eran cumplides.

M'HA semblat que podria esser d'algún interés p' els qui lleigesquen aquest llibret, una llista de lo que hi ha que veure a Miramar, amb certes indicacions que a continuació segueixen.

Llocs notables de Miramar

Ses cifres entre paréntesis indiquen s'altura en metros

A

1—*Hospedería (Ca na Matgina)*, (397).—Qui vulga pot estarhi tres dies.

2—*Mirador de S'Hospedería*.—Prop de sa carretera; es un dels qui més dominen els entorns de Miramar.

B

3 *Font de Son Galcerán*, (411).—En es cap d'allá de s'hort, y surt de dins una capelleta prop de ses cases.

4—*Cel·la veyá*.—Es una antiga ermita.

5—*Ermita*.—Hi ha una part més veyà y una més nova, qu' es s' actual. Des-de es mirador se dominen els entorns.

6—*Bufador dels ermitans*.—D' estiu serveix de refrescador per s' aygo.

C

7—*Camí des Bosch*.—Segueix de s' ermita en avant.

8—*Cova Busquera*.—Es una petita coveta.

9—*Bassa dels porchs*.—Serveix d' abeurador p' els porchs qui están adins es bosch.

10—*Ermitees veyes de Sant Joan*, (488).—N'hi ha dues: una rodada de paret alta, amb una caseta enrunada molt petita, enmitg. S' altra mes gran, voltada de paret seca, un pedrís a s' entrada y caminets empedrats.

11—*Mirador dels ermitans*, (494).—Está un poch més alt quo se segona ermita; es un gran penyal planench des-de el qual se domina molt bé Miramar.

12—*Capelleta des Puig del Verger*.—Imitació d' una Koubba árabe que fos estada convertida en capella. Ses baules des portal y llantió col·locat a s'interió son originals, morunes. Es baix-relleu de la Sagrada Família es fet a Florencia.

13—*Cova des Contrabando*.—Així anomenada perque hei amagaven els bultos de tabach que duyen d' Alger; s' ha menester llum per entrarhi.

14—*Mirador dels Tudons*, (440).—Es d'hont mes bé se colombrà Miramar.

15—*Plá de s'uyastre*, mirador.—No's veu desde aquest mirador natural cap casa, no més bosch y la mar.

16—*Cova del Beato Ramón*, (443).—Conté un baix-relleu representant el Beato oferint ses seus obres a la Mare de Deu, del sigle XVII.

D

17—*Font de San Ramón*.—Es la que dona s' aygo més pura y bona de totes ses fonts dels entorns.

E

18—*Camí vey de Deyá*.—Es un bossí de camí qui resta encara, de s' antich.

19—*Mirador de ses Filadores*.—Anomenat així perque ses dones veyes veinades hi anaven a filar, part demunt sa carretera.

20—*Font Cuberta de San Ramón*.—Surt part demunt y part devall sa carretera. A vegades, d' hivern, revé, tant, que forma una torrentera d'escuma blanca devall els pontets qu' uneixen ses marjades.

F

21—*Miramar (Casa y Oratori)*, (354).—S' hi

veu encara s'escaló de s'altar mayor de s'antiga esglesia.

22—*Mirador de Miramar.*—Es el que va esser fet primer de tots quants n'hi ha.

23—*Jardí de sa Torre des Moro.*—Era un rost pelat que després va esser nivellat amb sa terra argilencsa que treyen per fer es sefereix qu'are serveix per regarlo.

G

24—*Camí des Pont.*—Es es camí qui dú a n'es pont de sa Capella del B. Ramón. S'hi pot anar de sa Torre des Moro, cap a n'es bosch.

25—*Coves de Ponent.*—Un altre camí amb escalons tayats dins sa penya, dú a n'es Pont per ses Covas de Ponent, ahont hi ha un baix-relleu de marmol representant el Beato.

26—*Capella del Beato Ramón.*—Es un dels punts desd'hont millor se dominen els entorns.

H

27—*Camí de la mar.*—De prop des mirador de Miramar parteix es camí de la mar. Aquest camí se divideix, y un dels ramals condueix a ses Coves de Ponent.

28.—*Mirador des Guix.*—Així anomenat perque des-de allá se veu sa platja des Guix.

29—*Lach.*—Es petit lach format per s'aygo qu,

abans se perdía y qu' ara es conduida a Miramar. Era una antiga pedrera.

30.—*Mirador de sa Ferradura.*—Domina es començament de ses voltes des camí de la mar.

31.—*Mirador des Torrent de Son Gallard.*—Seguint sa marjada des mirador de sa Ferradura, s'arriba per sa marina de Son Gallard a n'aquest mirador desd'ahont continúa es camí cap a n'es barranch de Son Marroig.

32.—*Covas de Llevant.*—Están just devall es mirador de sa Ferradura y formen xaps y covasses amb pedrissos; es cap-vespre están en plena ombra.

33.—*Mirador dels miradors.*—Es camí de la mar segueix per baix d'unes altres coves demunt de les quals está es mirador des Guix, y arriba a dit mirador així anomenat a causa del gran nombre de miradors que desd' ell se veuen.

34.—*Mirador des pí sech.*—Ara hi ha un pí vert en mitg.

35.—*Es Guix; Pedrís dels penyals.*—Ran de sa platja se veuen ses pedres de guix que un temps s' explotava: allà devora se posa sa caseta de fusta p' els banys. Part demunt entre 'ls penyals, hi ha uns pedrissos y una tauleta de pedra.

36.—*Carretera de ses vinyes.*—Fent dues voltes sa carretera de ses vinyes se dirigeix, passant p'es Figueral cap a s' Estaca. Passada sa segona volta, hi desemboca es camí de la mar que devalla de Miramar.

I

37—*Camí nou de s'Estaca*.—Parteix des bosquet d'en front de Miramar, y deixant a l'esquerra els dos camins des Pont, arriba a n'es mirador des Creuer.

38—*Mirador des Creuer*.—Així anomenat per que aquí se'n creuen els distints camins; se frueix desd' ell sa millor vista des pont y de sa capella del Beato Ramón.

39—*Cova dels Olor*s.—Un gran penyal qui s'alsa a l'esquerra es tot buit y a sa cova que forma li donen aquest nom.

40—*Mirador des Figueral*.—Domina tot es Figueral.

41—*Casa de s'Estaca*.—Conté sa capella y es celler.

42—*Mirador de sa Punta Seca*.—Se veu d'allà molt bé s'escuy de na Remena y tota sa vorera de ses vinyes.

43—*Caló y casetes dels pescadors*.—Hi ha un camí curt amb molts d'escalonets que parteix per devant ses cases de s'Estaca y passa de vora s'hort; un altre de bisti perteix desd' allà ahont acaba sa vinya, cap a levant.

44—*Font Figuera*.—Molt mes avall de ses cases hí ha sa font, una de ses mes grosses d'aquesta costa, qui rega unes quantes marjades d'hort fins a sa vorera de la mar.

45—*Camí de sa barrera de sa marina*.—Es

s' antich camí de S' Estaca, molt millorat y eixamplat.

46—*Mirador de s'Arassa*.—Dalt d'un penyal al qual s' hi puja per una escaleta. Ran d' ell arranca des camí de sa marina, es vey camí qui duya a sa Font Figuera.

J

47—*Ca'n Caló*.—Serveix sa part de derrera o Ca's Papas per cotxeria de s' Hospedería.

48—*Font de s'Ermitanet*.—Rega un hortet part devall Ca'n Caló, ahont creixen uns quant fassers; una escalonada condueix a n' es camí de sa Torre, girant a la dreta se va a sa Capella del Beato Ramón.

49—*Camí de sa Torre*.—Prenguent a l'esquerra y pujant, s' arriba a n' es mirador des niu des corp.

50—*Mirador des niu des Corp*.—Es el que te abaix més tayada aplom sa timba; enmitg hi ha un pí.

51—*Mirador de ses Pites*.—Passant per devall unes coves ahont hi ha banchs per seure, s' arriba a n' aquest mirador desde el qual millor que de cap altre se domina tota sa part baixa de Miramar, per sa part de ponent cap a Son Ferrandell y per sa de llevant cap a Son Marroig y sa Pedrissa. Se pot anarhi desde sa carretera prenguent un camí ombretjat de fassers que hi ha devora de Son Galcerán.

52—*Atalaya de Trinidad o de Valldemossa*.—Es s'antiga atalaya dels torrers, conservada tal com era amb tots els seus detalls y ses casetes veinades.

53—*Font des Poll*.—Seguint, després de passar el Mirador de ses Pites, se troba aquesta font que proveeix d'aygo s' Estaca.

64—*Cova de s'Ermitá*.—Es sa més gran de ses de Miramar.

55—*Mirador nou* (373).—Desde dalt d'aqueixa torreta blanca se dominen els entorns; baixant uns quants escalons se poren veure ses vinyes.

L

56—*Son Gallard*, (359).—A sa part dreta de sa entrada hi ha sa Capella.

57—*Mirador des pins de Son Gallard*.—Domina tot es torrent de sa part de baix de Son Gallard.

58—*Son Marroig*.—S'antiga torre té una porta reforsada d'ausina. A s'interior hi ha encara un petit canó.

59—*Aujub de Son Marroig*.—Sa balustrada de marbre es feta a Seravezza; sa volta es de mitjans.

60—*Mirador des Galliner*, (269).—Sense baixâ des carruatge pot un gosar de sa vista de sa Foradada. Ademés, se veu cap a llevant es Cap Gros de Sóller y sa Torre Picada y a ponent tota sa costa de Miramar y es cap d'allá sa Dragonera. Se veu tota sa montanya de s'Atalaya veyá y es Puig Gros.

61—*Camí des mandarins*.—Amb una tira de

tarongers mandarins, du a n'es peu de s'aujub, cap a sa carretera que vá a sa Foradada.

62—*Mirador de Son Marroig*.—Es de pedra marbre, fet a Seravezza. Domina tots els entorns.

63—*Cases de beyes*.—Construides segons sistema americá amb panals movibles.

64—*Camí des Barranch*.—Parteix de sa carretera que baixa fins a sa Foradada; presenta una guapa vista d'aquesta demunt ses Coves. Passa p'els polls des barranch y du fins a n'es mirador de sa Ferradura, de Miramar.

65—*El Castellás*.—Es per ventura el punt de més bona vista de tots. Domina per complet es comellar de Deyá y totes ses pendents de Miramar.

66—*Mirador de sa Pedrissa*, (181).—Está a poques passes de ses cases. Se veu desd'ell sa platja de sa Cala y tota sa comellarada de Deyá. Entre aquesta y es cap Gros de Sóller se veu Lluchalcari y moltes possessions. En es fons y dominantho tot, sorgeix es Puig Major, de Sóller.

67—*Torre de Deyá*, (72).—Va esser construïda per defensa de sa cala. Prop d'allá, demunt ses timbes hi creixen pites. Un bon camí hi vá desde sa cala; un altre hei devalla desde ses cases de sa Pedrissa.

68—*Cala de Deyá*.—Presenta unes roques molt pintoresques y una platja de graveta fina, hermosa.

69—*Mirador de sa Foradada*.—Es es punt desd'hont millor perspectiva presenta sa Foradada. Hi ha una taula de pedra demunt un tronch d'olivera.

70—*Caseta de sa guarda*.—Així dita perque servía p' els carabineros.

71—*Camí de ses coves*.—Sa carretera passa per devall ses coves. De sa primera reconada que forma a sa part d'amunt, devalla formant, escalons, un caminet p' el qual se pot anar a demunt una especie de dosser que formen els degotissos y baixar a sa carretera.

72—*Camí de la mar*.—Devalla fent voltes, té una hermosa vista, dominant, cap a ponent, sa carretera ran de mar.

73—*Mirador des Rotlo gros*, (152).—Part demunt un penyal que quedá isolat al obrir sa carretera. Una escaleta condueix a dalt.

74—*Sa Foradada*, (83).—Sa carretera segueix s' esquena forana, teyada tot' ella dins sa penya fins arribar a n' es segon coll. Desde es primer coll devalla a la mar, cap a llevant un camí de bisti que dú a n' es Cocó y cap a ponent hi ha carretera fins a sa Creu qu' es es millor embarcader, amb aygos molt fondes, poguent atracarhi una barca grossa.

M

75—*Son Moragues (Museo Balear)*, (420).—Conté un principi de museu d'objectes y productes de ses illes, y algunes pintures de pintors mallorquins. Te dos jardinetes un a cada banda y una hermosa vista desde es terrat, demunt els horts y dominant tot es Plá del Rey.

76—*Sa Muntanyeta*.—Una escalonada condueix fins a dalt de tot, ahont hi ha els pins vers y una gran bassa redona. Sa vista desde dalt es molt guapa.

77—*Horts*.—Contenen molts d'arbres fruytals y una cova o gruta artificial ahont ratja sa font que ve de demunt.

78—*Camí de s'Atalaya veyá*.—Desde Son Moragues parteix, a la dreta de sa Montanyeta, es camí de s'Atalaya veyá.

79—*Mirador de na Torta*, (665).—Está just part demunt sa Montanyeta de Son Moragues. S'hi vá prenguent a l'esquerra, p'es primer camí qu'es troba quant s'arriba a n'es plá des Pouet.

80—*Mirador de Ca'n Costa*.—Tornant cap a n'es plá des Pouet, fins a ses Eres, hi ha una caseta esfondrada, y per allá se puja a n'aquest mirador es més hermós de sa montanya; está rodat de marlets.

81—*Caseta de s'Atalaya veyá*, (869).—Desde sa caseta qui té una petita cuyna y una cisterneta aprop, se domina una gran part de s'illa y casi tot es territori de Miramar.

82—*Mirador des garriguer*, (833).—A poca distancia de sa caseta, un poch més avall, guaita cap a Miramar.

N

83—*Camí de sa Muntanya*.—De s' Hospedería parteix es camí de sa muntanya y passa per devora es mirador dels Tudons (N.º 14).

84—*Estret de Son Gallard*.—Fent moltes de voltes y passant per baix de ses timbes de s' Estret de Son Gallard puja per aquest, es camí, a n'es coll que'l separa de sa comellarada des Pouet; a la dreta puja es camí cap a sa caseta de s' Atalaya veyá y a l' esquerra es que conduceix a sa coveta ahont hi ha s' aygo.

85—*Ses tres Osques*.—Seguint fins ademunt ses timbes des Puig Gros.

86—*Puig Caragolí*, (946).—Es sa cucuya més alta de Miramar amb bona vista demunt Deyá y es port de Sóller. Seguint com qui aná a n'es Teix, se devalla, poguent veure gran número de boixos, a n'es comellar de darrera sa Coma.

87—*Ses cases de sa neu*.—Aixi anomenades perque hei estojaven neu. Se baixa p'es gran bosch dels Escayarats cap a sa Coma y Valldemossa.

O

88—*Font de s' abeurada*.—Está situada a s' entrada des comellar qui puja desde Son Moragues y també desde Son Gual, vora es camí de s' Atalaya veyá.

89—*Torre de Son Gual*.—Domina tot es poble

y la mar de tramuntana y sa de mitjorn, amb s'illa de Cabrera.

90—*Capelleta del Cor de Jesús*.—Es tradició que en aquest siti, vora es tronch d'una veyra olivera, hi pedricá Sant Vicens Ferrer.

P

91—*Mirador de sa Voreira*.—Fet part demunt ses cases de sa Torre o Ca'n Costa domina ses pendents veinades y es comellar planench des Plá del Rey fins a Valldemossa amb Son Moragues y Son Ferrandell a una y altra part.

92—*Mirador de sa Font Figuera*.—A devall té ses cases y els tarongers; es banch es vey.

93—*Camí de s'Ascolta y des Portalet*.—Va seguint demunt ses timbes enmitg de penyals blanchs.

94—*Mirador des Port*.—Domina tot es comellar des Port.

95—*Torre des Plá del Rey*, (400).—Es pis baix un temps era capella; una escala de caragol condueix a dalt.

Q

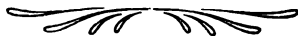
96—*Son Ferrandell*, (403).—Entrant, a l'esquerra hi ha sa capella; a sa part de dalt se troba un jardinet amb una gruta artificial, tot rodat de paret.

97—*Puig de sa Moneda*, (481).—Está casi en front de ses cases desde les quals hi ha un camí qu'hei du. Ofereix una de ses vistes mes hermoses.

98—*Mirador*.—Es un dels més sorprendents presentant una vista inesperada cap a tota sa regió de sa Cova y des Port des Canonge fins a sa punta des Cavall, de Banyalbufar: hi arriba una carretera. Desde dit mirador un camí de bisti dú a n' es Puig de sa Moneda y es molt més planench que s'altra camí. Convé pujar per aquest y baixar per s'altre.

99—*Coll den Claret*.—Devalla d'aquí es camí cap a Esporles des qual poble se veu es comellar de sa part de baix.

100—*Font de sa Cova*.—Desde prop des Puig de sa Moneda un camí de bisti, fent moltes voltes dú cap a sa Cova, ahont hi ha un hort de tarongers y una gran font, una de ses mes grans de sa costa de Tramuntana.

Aquest llibret va esser
estampat en Palma de Mallorca
a Ca'η Amengual y Muntaner
l'any 1911

